

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗМІСТОВОГО НАПОВНЕННЯ ЕКСПОЗИЦІЇ ЛІНГВІСТИЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО МУЗЕЮ КНУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА З АНАЛОГІЧНИМИ УСТАНОВАМИ СВІТУ

У статті зібрано інформацію про всі лінгвістичні музеї загального спрямування, які на сьогодні функціонують у світі, функціонували в минулому або знаходяться на стадії проекту. У випадках, де це є можливим, досліджено структуру експозиції музеїв. Визначено критерії, які відіграли ключову роль при розподілі експозиції на структурні елементи. Проаналізовано міру підсвідомості дотримання авторами експозиції музеїв застосованих ними підходів.

Ключові слова: лінгвістичний музей, структура експозиції, основи мовознавства.

Питання теоретичних засад відображення мовних явищ в експозиції лінгвістичного музею дотепер не ставало предметом наукових публікацій як у нашій країні, так і за її межами, що визначає актуальність цієї статті. Крім цього, уперше проведено порівняльний аналіз досвіду й змістового наповнення експозиції лінгвістичних музеїв світу.

Лінгвістичний навчальний музей Київського національного університету імені Тараса Шевченка був офіційно заснований у 1992 році за наказом ректора КНУ, таким чином ставши першим лінгвістичним музеєм у світі. Ініціатором його створення, автором експозиції й керівником Лінгвістичного навчального музею став д. філол. н., проф. К.М. Тищенко.

Протягом шістнадцяти років Лінгвістичний музей у Києві залишався єдиним музеєм такого роду в світі до 2008 р., коли був заснований Національний музей мови (National Museum of Language) у передмісті Вашингтона м. Грінбелт, штат Меріленд, у США. Рік його відкриття був оголошений ЮНЕСКО роком мов, і в новоствореному музеї проходили відповідні присвячені цьому акції. Проте фізично цей музей зміг проіснувати лише до 2014 року, коли через низку факторів, серед яких були питання фінансового характеру, музей був зачинений, його колекції розійшлися по навчальних закладах, і надалі він мав продовжити своє існування лише у віртуальному форматі [languagemuseum]. Проте, хоча на сайті цього музею його перехід у віртуальну форму розцінено як надбання, фактично зміст його експозиції на сайті відсутній. На сьогодні сайт є віртуальним інформаційним порталом для оголошень про тимчасові виставки, разові лекції та зустрічі з науковцями. Крім цього, сайт містить архів проведених акцій та подій. Тобто сайт є безперечно корисним, позаяк усупереч своїй назві не є лінгвістичним музеєм. І таким чином, на жаль, доводиться констатувати, що єдиний у США лінгвістичний музей припинив своє існування у 2014 році.

Щодо того, яким був цей музей до закриття, можна дізнатися з презентації з нагоди його п'ятиріччя, підготовленої в 2013 р. [govtilr]. Експозиція музею поділялася

на три основних розділи: Універсальні аспекти мови, Мови світу, Мова у суспільстві. Змістове наповнення першого розділу складалося з таких підтем: походження мови, фізіологія та психологія мови, процес опанування мовою, запис мови. Лінгвістична інформація з розділу “Мови світу” була актуалізована через такі підтеми: мовні сім’ї; еволюція мови; специфічні мови; мовна спадщина Америки; мови, що перебувають під загрозою. І, нарешті, останній розділ, “Мова у суспільстві” містить такі підкатегорії: лінгвістика; освіта; література; переклад; історія, релігія, право, комерційна діяльність і дипломатія; наука і технології. Як бачимо, в останньому розділі зібрано досить різнопланову інформацію. Крім цього, музей мав свою бібліотеку, на його базі проводилися екскурсії, лекції запрошених науковців та літні мовні табори у таких напрямках: арабська мова, китайська, французька, іспанська та мови тубільних народів Америки. Одночасно з фізичною експозицією функціонував також сайт музею. У 2013 році він містив не лише оголошення про події з відповідним архівом цих подій, а ще й деякі елементи експозиції та каталог бібліотеки музею. Крім цього, існувала можливість онлайн-запису на екскурсії.

Якщо проаналізувати зміст експозиції цього музею, можна спостерігти спробу логічного розподілу лінгвістичної інформації (протиставлення явищ, спільних для мов світу й властивих мові як такій, специфічним явищам, притаманним окремим мовам). Перших два розділи експозиції належать до онтологічної категорії й відповідають на питання “Якою є мова?”/ “Якими є мови?”. Наявність третього розділу визначена функціональним критерієм, зміст цієї частини експозиції покликаний показати особливості використання мови в різних сферах суспільної діяльності. Проте деякі назви підтем лише віддалено корелюють із назвою свого розділу, і включення їх до відповідних розділів видається певною мірою дискусійним.

Розділ “Універсальні аспекти мови” містить серед інших підрозділ “запис мови”, який демонструє не спільні для різних мов явища, а якраз відмінні, оскільки й сучасність, й історія розвитку мов нараховує численні варіанти логічної побудови як алфавітного письма, так і силабічного та ієрогліфічного, існують проміжні варіанти запису між алфавітним і силабічним (давньоперський клинопис), між піктографічним та ієрогліфічним (початковий етап існування шумерського клинопису), і т.д. Крім того, багато мов світу залишилися і навіть зараз залишаються безписемними.

Серед структурних частин розділу “Мови світу”, навпаки, можна побачити підрозділ “еволюція мови”, що явно мав би належати до першого розділу. Третій розділ складається з великої кількості структурних частин, і включення окремих із них виглядає спорадичним. Наприклад, це стосується підрозділів “історія” та “комерційна діяльність”: невідомо, які унікальні особливості функціонування мови було висвітлено у цих підрозділах. Проте загалом експозиції притаманний науковий підхід і ґрунтовне лінгвістичне змістове наповнення.

Позаяк закриття музею в Меріленді не означає, що ідея заснування лінгвістичного музею в США не цікавить суспільство. У 2017 році було оголошено про новий проєкт відкриття лінгвістичного музею – цього разу в історичній будівлі вищої школи ім. Франкліна у Вашингтоні. Назва майбутнього музею Планета Слово (Planet Word). Він буде орієнтований не стільки на науковців та студентів-гуманітаріїв, скільки

на широкий загал, і має містити експонати в інтерактивному форматі екшн-квестів [mentalfloss]. Відкриття було заплановано на початок 2019 року, проте вчасно не відбулося, і на теперішній час інформація про цей проєкт міститься переважно на сайтах, присвячених благочинності [chronicle; insidephilanthropy]. Ініціатор створення музею А. Фрідман стверджує, що експозицію заплановано побудувати повністю на новітніх високих технологіях, для чого вона має намір вкласти 25 млн доларів, і планує зібрати ще 35 млн. Згідно з оновленими датами, відкриття заплановано на 2020 рік [insidephilanthropy].

У 2013 році у Парижі було відкрито лінгвістичний музей під назвою Mundolingua (лат. “Світ мов”). Загальна площа експозиції музею становить близько 170 квадратних метрів [Language, с. 13]. Весь зміст експозиції поділено на п’ять частин:

1) Мова як така. У цій частині наведено спільну для всіх мов інформацію, що стосується фонетики, семантики та граматики.

2) Навчання. У цьому розділі проаналізовано та візуалізовано труднощі, які виникають у процесі опанування мовою як у її носіїв, так і в іноземців.

3) Мови світу. Ця частина експозиції демонструє різнопланову інформацію, як-от: генеалогічна класифікація, типи письма, діалекти, соціолекти та ін.

4) Гра з мовою. У цьому секторі експозиції наведено унаочнену інформацію щодо типів неправдивих тверджень, гри слів, штучних мов, сленгу та ін.

5) Новітні технології та лінгвістика. Ця частина знайомить із мовами, які використовують для програмування у комп’ютерних технологіях.

Фізичні елементи експозиції цього музею супроводжують сорок інтерактивних екранів, на яких виведено інформацію про експонати. Цей інформаційний супровід досяжний у рівному обсязі на вибір шістьма мовами ООН: англійською, французькою, іспанською, арабською, російською та китайською. Цікаво, що відвідувачі мають змогу обирати ступінь детальності інформації для перегляду. Крім того, передбачена можливість слухати аудіозаписи та проходити різного роду мовні тести. Приміщення музею обладнане кінозалом із фондом у понад п’ятдесят документальних та навчальних фільмів на мовну тематику.

Основними надбаннями фізичної частини експозиції адміністрація музею вважає повнорозмірну копію Розетського каменя, завдяки якій було дешифровано давньоєгипетське ієрогліфічне письмо; копію Біблії Гутенберга; китайську друкарську машину; тримірну збільшену модель людської голови із позначеними зонами артикуляції різних звуків та семиметрову копію одного з сувоїв Мертвого моря.

Якщо проаналізувати структуру експозиції цього музею, стає очевидним, що головну роль у розподілі змісту експозиції на чотири частини відіграв прагматично-комунікативний критерій. Тобто кожен із розділів має свою комунікативну мету та орієнтований на інтереси та потреби відвідувачів. Зрозуміло, що така стратегія сприяє популяризації змісту експозиції музею, проте водночас призводить до часткової втрати академічності, структурованості та науковості поданої інформації. Позитивною рисою є те, що на сьогодні музей активно функціонує. Музей Mundolingua має діючий сайт, який не дублює експозицію, однак певною мірою відбиває її зміст у тезовій формі. Опис структурних частин експозиції на інтернет-сторінці полягає у

наведенні одного чи кількох питань, відповіді на які відвідувачі отримають після фізичного знайомства з експозицією, та після цього наведення ключових для відповідного розділу термінів та понять. Більшість цих термінів та понять входить до змісту класичного набору тем до курсу “Основи мовознавства” у закладах вищої освіти. І отже, ненаукова структура і форма подачі лінгвістичної інформації у цьому музеї приховує в собі академічний науковий зміст. Сайт музею відіграє рекламну роль, а також допомагає відвідувачам краще орієнтуватися в елементах експозиції.

У довіднику про музеї світу, експозиція яких присвячена мовам та лінгвістиці, наявна інформація про Музей мов світу в Берліні, Німеччина, заснований у 2013 р. Проте, як і в тексті відповідного розділу довідника [Language, с. 14], так і на сайті самого музею сказано, що Museum der Sprachen der Welt – це проект і громадська ініціатива. Робота над ним розпочалася у 2013 році, а у 2016 була заснована громадська організація з зазначеною вище німецькою назвою [Language, с. 14; linguamundi]. Проте й дотепер на сайті лише окреслені основні вектори розвитку концепції майбутнього музею та висловлено запрошення до співпраці, адресоване усім бажаним. Також зазначено, що ініціативна група все ще знаходиться у пошуку будівлі й назви музею. Таким чином, можна зробити висновок, що цього музею поки що не існує.

Довідник містить інформацію про ще один лінгвістичний музей із назвою Taalmuseum та зазначеною адресою лінгвістичного факультету Лейденського університету в Нідерландах, заснований у 2016 р. [Language, с. 16]. Проте і в тексті довідника, і у змісті сайту проекту, що був названий музеєм, стверджується, що Taalmuseum не є музеєм у традиційному розумінні цього слова. Він не має будівлі й постійної експозиції. Це – проект, створений за ініціативою Лейденського університету та за підтримки мерії м. Лейден, спрямований на популяризацію знань про мову та підвищення інтересу до вивчення мов шляхом проведення різноманітних виставок, зустрічей та спілкування у соціальних мережах [taalmuseumleiden]. Відповідний сайт цього проекту зі словом «музей» у назві є порталом для оголошень про виставки та інші події з архівом звітів про них. Зміст експозиції навіть цих тимчасових виставок на сайті відсутній. Отже, цей проект із лінгвістичним музеєм поєднує лише назва (Taalmuseum перекладається з нідерландської як “Музей мов”) та загальне тематичне спрямування.

Наприкінці 2018 року були оприлюднені результати конкурсу архітектурних проектів, у результаті якого обрано концепцію майбутньої будівлі для подальшого відкриття в ній Музею мови (“Museum of Language”) у Великій Британії, у Лондоні. У конкурсі загалом взяло участь 280 проектів. Планується, що експозиція буде присвячена мовам світу, лінгвістиці як науці, різним аспектам мови, системам писемності та питанням семантики [archasm].

Таким чином, можна стверджувати, що на сьогодні, крім Лінгвістичного навчального музею в Києві, у світі функціонує лише один лінгвістичний музей, присвячений не окремим мовам, а взагалі мовам світу та мові як такій, і це – паризький музей Mundolingua, заснований у 2013 році. Отже, порівнювати структуру й наповнення експозиції Лінгвістичного навчального музею можна лише з ним.

Зміст експозиції Лінгвістичного навчального музею КНУ імені Тараса Шевченка є академічним, він адресований насамперед студентам гуманітарних факультетів, які

мають у переліку своїх навчальних дисциплін іноземні мови, українську мову або вступ до мовознавства. Також експозиція є корисною для науковців-лінгвістів та просто для громадян, які цікавляться мовами.

Експозиція музею має чітку структуру. Фізичні характеристики приміщення (аудиторія коридорного типу довжиною у понад 70 метрів) дають унікальну можливість візуалізувати логічні прогресії, у результаті чого відвідувачі, рухаючись уперед по прямій, мають змогу бачити послідовну зміну хронології або масштабу мовних явищ. Для паризького музею така опція є недосяжною, оскільки він розташований в історичній будівлі житлового фонду з невеличкими кімнатами.

Концепція музею, його структура і принципи категоріального розподілу мовної інформації теоретично обґрунтовані й захищені в докторській дисертації К. М. Тищенка “Метатеорія мовознавства” [Тищенко]. За тим самим принципом структурований зміст підручника з дисципліни “Основи мовознавства” [Тищенко]. Метатеорія становить узагальнення і поділ на категорії сукупності усіх лінгвістичних знань.

В експозиції музею теоретико-лінгвістичні знання угруповані навколо кількох суттєвих ознак. Головним принципом розташування матеріалу є протиставлення синхронії (логічного наявного стану явищ) та діахронії (історичного розвитку цих явищ). Далі матеріал розгортається з урахуванням: у синхронії – спадного масштабу мовних явищ (1. мови світу, 2. діалекти, 3. ідіолекти, 4. тексти, 5. мовні знаки), а у діахронії – послідовності їхнього становлення та еволюції. Розміщення елементів експозиції Лінгвістичного музею віддзеркалює принципи метатеорії. У першій залі музею ліва сторона експозиції ілюструє синхронію (з поділом на п'ять частин), а права – діахронію (як історичну проекцію тих самих частин).

Таким чином, проведений аналітичний огляд виявив, що створення лінгвістичного музею на сьогодні усвідомлюється як нагальна потреба в США, Німеччині та Великій Британії. У Нідерландах лінгвістичний музей існує лише номінально. Мають власну експозицію й повною мірою функціонують тільки два музеї у світі – Лінгвістичний навчальний музей КНУ імені Тараса Шевченка в Києві та Світ мов у Парижі, заснований на 21 рік пізніше за нього. За змістовим наповненням та структурою експозиції Лінгвістичний навчальний музей орієнтований на зміст університетської навчальної дисципліни “Основи мовознавства” і потреби студентів гуманітарних факультетів, Світ мов орієнтований на інтереси та потреби відвідувачів різного рівня освіти з частковим залученням наукового матеріалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тищенко, К.М. Метатеорія мовознавства. К. : Основи, 2000. 352 с.
2. Тищенко, К.М. Основи мовознавства. Системний підручник. К. : Київський університет, 2007. 304 с.
3. Language Museums of the World. Ed. by O. Grepstad Orsta : Centre for Norwegian Language and Literature, 2018. 134 p.
4. URL : <http://archasm.in/museum-of-language-top-50/>
5. URL : <https://www.chronicle.com/blogs/linguafranca/2017/01/31/a-language-museum/>
6. URL : https://www.govtilr.org/Publications/NML_Presentation.pdf
7. URL : <https://www.insidephilanthropy.com/home/2019/3/5/planet-word-a-philanthropists-mission-to-build-a-museum-of-language>
8. URL : <http://language-museum.org/about/history/>
9. URL : <http://www.linguaemundi.info/sprachmuseum-was-ist-das/>

10. URL : <http://mentalfloss.com/article/91608/linguistics-museum-coming-washington-dc> 11. URL : <http://www.mundolingua.org/en/> 12. URL : <https://taalmuseumleiden.nl/files/2018-02/taal-prospectus.pdf?9a1f9af427>

Стаття надійшла до редакції 01.05.19 р.

*Bocharnikova A. M., Ph.D.
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE CONTENT OF THE TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV'S LINGUISTIC EDUCATIONAL MUSEUM EXPOSITION WITH SIMILAR INSTITUTIONS IN THE WORLD

The article contains information on all general-purpose linguistic museums that are currently functioning in the world, functioned in the past, or are at the project stage. In cases where this is possible, the structure of museum's exposition is examined. Criteria that have played a key role in the division of museums' content into structural elements are defined. The accuracy of exposition authors' compliance of their approaches has also been analyzed.

The first linguistic museum in the world that opened its doors to visitors was Taras Shevchenko university of Kyiv's Linguistic Educational Museum founded in 1992 by the order of the university's rector. During next sixteen years it was world's only linguistic museum till the year 2008 when National Museum of Language in the US was opened. In 2013 a new linguistic museum named Mundolingua was established in Paris. After 2014 when the museum in USA was closed and till now it continues to be the only linguistic museum in the world except Linguistic Educational Museum in Ukraine that is functioning.

At present times there are several big projects of establishing a comprehensive linguistic museum in different countries. Among them is Planet Word in Washington, Museum der Sprachen der Welt in Berlin, Museum of Language in London. The work upon these projects is in progress and hasn't reached the stage of completeness.

There are also two websites available on the Internet that have the name of museum but does not contain any traces of the exposition content. These are the website of the above mentioned National Museum of Language and Taalmuseum in the Netherlands. Both of these websites are portals for announcements concerning exhibitions, lectures and meetings in different places that are somehow referred to language topics.

In this article the structure of the museums content has also been analyzed. Linguistic Educational Museum in Kyiv was established for academic purposes therefore its content has the same structure as the Introductory Linguistics course. At the same time it reveals the principles of the museum exposition author's Doctor of Science thesis named the Metatheory of Linguistics.

Key words: *linguistic museum, exposition structure, introductory linguistics course*

REFERENCES

1. Tyschenko, K. M. (2000). *Metateoriia movoznavstva*. Kyiv: Osnovy.
2. Tyschenko, K. M. (2007). *Osnovy movoznavstva. Sistemnyi pidruchnyk*. Kyiv: Kyivskii universitet.
3. *Language Museums of the World*, (2018). Ed. by O. Grepstad. Orsta : Centre for Norwegian Language and Literature.
4. URL : <http://archasm.in/museum-of-language-top-50/>
5. URL : <https://www.chronicle.com/blogs/linguafranca/2017/01/31/a-language-museum/>
6. URL : <https://www.govtilr.org/Publications/>

NML_Presentation.pdf. 7. URL : <https://www.insidephilanthropy.com/home/2019/3/5/planet-word-a-philanthropists-mission-to-build-a-museum-of-language>. 8. URL : <http://language-museum.org/about/history/>. 9. URL : <http://www.linguaemundi.info/sprachmuseum-was-ist-das/>. 10. URL : <http://mentalfloss.com/article/91608/linguistics-museum-coming-washington-dc>. 11. URL : <http://www.mundolingua.org/en/>. 12. URL : <https://taalmuseumleiden.nl/files/2018-02/taal-prospectus.pdf?9a1f9af427>.

УДК 811.161.2

Гайдиш Н. О., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ФОНЕТИЧНА ІНФОРМАЦІЯ В МАТЕРІАЛАХ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ІНОЗЕМЦЯМИ

У статті проаналізовано фонетичний матеріал з огляду на його інтерпретацію у підручниках та інтерактивних засобах для вивчення української як іноземної. Аргументовано податися потреба укладання нових матеріалів, так само як і оновлення вже створених. Висновки зроблено через зіставний аналіз доступних джерел вивчення мови.

Ключові слова: експериментальна фонетика, артикуляція, орфоенія, акцент, аудіовізуалізація, інтерактивні засоби.

Вивчення будь-якої мови передбачає ознайомлення з її структурними рівнями: фонетичним, морфологічним, лексичним, синтаксичним. Оскільки інформація кожного наступного рівня нашаровується на відомості з попереднього, якісне опанування базового рівня забезпечує краще сприйняття та засвоєння більш складного матеріалу.

Необхідність засвоєння фонетичної інформації пояснюється потребою забезпечення комунікативної та когнітивної функцій спілкування. Мовці повинні розуміти одне одного, правильно сприймати і не відволікатися на специфічні характеристики тих чи інших звуків. Недостатнє опанування фонетики породжуватиме неприродне звучання мовлення, перешкоджатиме взаєморозумінню та відволікатиме від теми розмови. Фонетика є основою для розуміння й багатьох морфологічних явищ. Наприклад, усвідомити, чому назва національності жіночого роду від іменника *Кенія* [к е н' і й а] утворюється із основою на *-й-* – *кенійка* [к е н' і й к а], – можна лише через пояснення, що літера *я* після голосних позначає два звуки [12; с. 258, 260].

Пояснити звукову будову мови якомога доступніше допомагає експериментальна фонетика, оскільки вона досліджує звуки в артикуляційному, акустичному та перцептивному аспектах. Застосування її здобутків допоможе просто й зрозуміло відобразити механізми мовотворення. Важливо, щоб зображення і описи артикуляцій були чітко зорієнтовані на вимовну норму. Відомо, що під час опанування іноземної мови у мовця (через особливості артикуляційної бази рідної мови) може виникати акцент. Його позбутися допоможе практичне зіставлення фонетичних систем двох мов: тієї, що вивчається, та рідної. Якщо матеріал для іноземного студента міститиме